

СНЕЖАНА БЕСЕРМЕЊИ*
ТАТЈАНА ПИВАЦ
Природно-математички факултет
Нови Сад

УДК 272:316.346 (497.5:497.113)
Прегледни рад
Примљен: 12.09.2015
Одобрен: 23.09.2015

РИМОКАТОЛИЧКЕ ЦРКВЕ ХРВАТА У ВОЈВОДИНИ**

Сажетак: У Аутономној Покрајини Војводини према последњем попису из 2011. године, евидентирано је 1. 931.809 становника, од којих су 2,43% Хрвати. Они ни у једној средини нису доминантни, али у низу општина су други по бројности, као у Беочину, Инђији, Руми, Сремској Митровици, Суботици и Шиду. Поред етничке дистанце, најбољи показатељ прихватања припадника друге етничке групе и њихове религије је однос према њиховим сакралним објектима, који су један од најбитнијих елемената културе неког народ, јер религија, као основа културе сваког народа, има своје особено материјално наслеђе у виду сакралних објеката. На простору Војводине постоји велик број римокатоличких хрватских цркви, а десет представља културно добро од великог значаја, јер сведоче о друштвено – економском и културно – историјском развоју Хрвата на простору Војводине.

Кључне речи: Војводина, Хрвати, етничка дистанце, римокатоличка црква

Увод

Социјална дистанце у психолошком смислу представља степен могућег повезивања и сарадње појединаца из различитих група, као и меру психолошке блискости или удаљености појединаца у односу на неку типичну социјалну или етничку групацију. Тај степен блискости у односима, до којег је особа из једне друштвене групе спремна да ступи са припадником друге, обично мањинске, указује на степен удаљености. Он варира од непристајања на живљење у истој држави, преко спремности на заједничко обављање посла, па све до брака са припадником друге друштвене групе (Требјешанин, 2004).

Истраживање етничке дистанце код нас има дугу традицију, а посебно су постала значајна у периоду сукоба после деведесетих година XX века. Такође, будући да је у истом периоду промењен и положај религије, постала су

* atena21000@yahoo.com

** Истраживање је део националног пројекта Министарства просвете, науке и технолошког развоја: "Друштвени односи између Срба и Хрвата, национални идентитет права националних мањина из угла европских интеграција", број 47024.

значајна истраживања и верске дистанце (Кубурић, 2010). Интересантно истраживање са овом проблематиком спровео је Одсек за социологију Филозофског факултета у Новом Саду. Истраживање је обухватило пунолетне грађане Војводине. Први узорак је обухватио 1 253 испитаника, али истраживање је поновљено 2005. године на узорку од 350 испитаника и 2009. године на узорку од 610 испитаника. Рачунајући аритметичке средине и стандарне девијације на репрезентативном узорку од 1 253 испитаника, дошло се до сазнања, које су улоге најважније и у којој мери су поједине вероисповести пожељне, у одређеним улогама. Према резултатима истраживања, од шест понуђених улога, најзначајнија за грађане Војводине јесте улога председника државе, затим брачног друга, наставника, шефа, комшије и на крају пословног партнера. Када је у питању верска припадност особе која је обавља, највише прихваћени верници у тим улогама су по правилу православни, потом католици, па муслимани, а највише одбачени, од понуђених осам верских заједница јесу Јеховини сведоци. Будући да верске заједнице не препоручују брак са особом друге вероисповести, ово питање постаје предмет различитих тумачења (Кубурић, 1999; Кубурић, 2010). У Војводини, припадници римокатоличке вероисповести као држављани Републике Србије су прихваћени од 68% испитаника. Такође, у Војводини, римокатолици за снају или зета су прихваћени од 45% православних, а одбијени од 28% (Кубурић, 2010, 135,141).

Поред социолошких истраживања, најбољи показатељ прихватања припадника друге етничке групе и њихове религије (у случају да није иста) је однос према њиховим сакралним објектима, који су један од најбитнијих елемената културе неког народа, јер религија, као основа културе сваког народа, има своје особено материјално наслеђе у виду сакралних објеката.

Хрвати у етничкој структури Војводине

Развој етничке структуре на простору Војводине током XX века, може се поделити у више фаза. Прва фаза је доминација Аустроугарске до 1918. године и њу карактерише пораст броја становника у свим етничким групама, што је последица високог природног прираштаја. Најдинамичније је растао број Мађара, јер број Мађара у периоду између 1880. и 1910. године, порастао је у југоисточној Бачкој за 66,3%, у средњем и јужном Банату за 82,3%, а у Срему за 130% (Kocsis, 1995).

У време аустроугарске доминације, тачније 1900. године, у Војводини је живело 1. 432.748 становника, али је национални састав становништва у процентима био веома различит. И у то време Српско становништво је било најбројније са 33,7%, али су Мађари тада чинили 26,4% становништва, Немци 23,5% становништва, Румуни 5,2% становништва, Словаци 3,8% становништва, Хрвати 2,3% становништва и Русини 0,9% становништва.

После Првог светског рата, број свих етничких група је у порасту, осим Мађара и Румуна. Број Мађарског становништва је опао, дотадашњи државни службеници и интелигенција иселили у матичну земљу, а број Румуна се сма-

њио, јер је тада у непосредној близини била граница њихове матичне државе. Екстремни пораст је регистрован код Хрвата, што је последица промене у изјашњавању дотадашњих Буњеваца, односно, њиховим конвертирањем у Хрвате. У међуратном периоду, у Војводину је колонизовано Српско добровољачко становништво, тачније око 48 хиљада Срба, па је дошло до повећања броја Срба у Војводини.

Други светски рат је значајно утицао на промену етничког састава становништва у Војводини, јер је дошло до иселавања (у организацији Wehrmacht-а) и протеривања Немаца из Војводине, а затим су у њихова насеља досељени становници из читаве Југославије. Од укупно 225.696 колониста, њих 162.447 су били Срби, 40.176 Црногорци, 12.000 Македонци, 7.134 Хрвати, 2.091 Словенци (Гаћеша, 1984).

У Аутономној Покрајини Војводини према последњем попису из 2011. године, евидентирано је 1.931.809 становника, од којих су 2,43% или тачније 47.033 становника Хрвати. Они су насељени у Срему и северозападној Бачкој, али ни у једној општини немају апсолутну већину. На простору Војводине највећи број Хрвата је евидентиран 1921. године, када је било 129.788 Хрвата, који су представљали 8,5% становништва Војводине (Кицошев, Његован, 2013). У периоду између Првог и Другог светског рата, Хрвати су у Војводини представљали 7,5% од укупног броја становника у Војводини. Ни у једној средини нису били доминантни, али у низу општина су били други по бројности, као у Беочину, Инђији, Руми, Сремској Митровици, Суботици и Шиду.

Хрватске римокатоличке цркве у Војводини као културна добра од великог значаја

Законом о заштити културних добара из 1977. године, први пут се у систем правне заштите уводи и категоризација културних добара, који уз мање измене важе и данас. У зависности од свог значаја, културна добра се групишу у три категорије, а то су: културна добра, културна добра од великог значаја и културна добра од изузетног значаја (Милић и др. 1998). На простору Војводине постоји велик број римокатоличких хрватских цркви, али десет представља културно добро од великог значаја, јер сведоче о друштвено – економском и културно – историјском развоју Хрвата на простору Војводине. То су: црква Свете Марије у Моровићу, црква Светог Тројства у Кукујевцима, црква Светог Петра у Инђији, црква Светог Михајла у Ердевику, Светог Ивана Непомука у Гибарцу, црква Светог Павла у Бачу, црква Светог Михаила у Новом Сланкамену, црква Уздизања часног крста у Руми, црква Свете Марије у Новим Бановцима и црква Узнесења Богородице у Бајши.

Римокатоличка црква Свете Марије у Моровићу је један од најстарији сакрални објекат у Срему, а изграђена је у XVII веку у романском и готском стилу. Данашњи храм представља плод интервенција, које су вршене током векова његовог постојања. Најстарији део цркве је светилиште са полукружном апсидом и романски обрађеним прозорским отворима. На западној страни

се надовезује нешто шири и виши наос са прозорима, који се завршавају преломљеним луцима у стилу готике. Кула квадратне основе, која изнад другог нивоа прелази у осмострану налази се уз западно pročеље. Фасада је камена и једноставна, а једини елементи који оживљавају фасаду су контрафори без функционалне улоге. Конзерваторски радови су извођени у период од 1968. до 1972. године (Документација Завода за заштиту споменика културе Сремска Митровица).

Римокатоличка црква Светог Тројства у Кукујевцима саграђена је 1770. године. Током Другог светског рата била је знатно оштећена, а послератна обнова није јој вратила првобитни изглед. То је једнобродна грађевина са звоником, који се пирамидално завршава и тек је за трећину виши од главног дела храма, што доприноси монолитној силиуети храма. Грађевина је оријентисана у правцу север-југ, а на њеном северном крају је смештен пространи презбитеријум. У спољашњој обради цркве доминантни архитектонски елементи су високи сокл, плитки пиластри, профилисани хоризонтални венци и уски прозори. У храму се чува слика мађарског сликара Фалконера са почетак XIX века, са представом скидања Христовог тела са крста (Документација Завода за заштиту споменика културе Сремска Митровица).

Римокатоличка црква Светог Петра у Инђији саграђена је 1872. године у барокно-класицистичком стилу. То је једнобродна грађевина са полукружном апсидом на јужној страни, звоником на северној страни и сакристијом квадратне основе на западној страни. Унутрашњи зидови су украшени биљним орнаментима, а под је прекривен двобојним плочицама. Олтар се састоји из три дела, у средини је слика св.Петра, коју прате стојеће фигуре светитеља са леве и десне стране. Хор са оргуљама се налази изнад улаза (Документација Завода за заштиту споменика културе Сремска Митровица).

Римокатоличка црква Светог Михајла у Ердевику је саграђена 1890. године у стилу неоготике. То је једноброда грађевина са правоугаоним бочним просторима и полигоналном олтарском апсидом. На јужном pročељу се налази звоник на који су са обе стране дозидане једноспратне куле. Главни улаз је фланкиран ступцима изнад којих је лунета са представом Христа. У унутрашњости храм је подељен на три травеја, који су засведени крстастим сводовима. Олтар је украшен резбареном дрвеном масом и декорацијом у сликама, које су рад непознатог аутора. Прозорски отвори су украшени витражима, који доприносе утиску монументалности (Штрајзмештеров, 2002).

Римокатоличка црква Светог Ивана Непомука у Гибарцу изграђена је почетком XIX века. То је једноброда грађевина, која се на истоку завршава петоространом апсидом, а на западној страни се уздиже четворострани звоник са засеченим ивицама. Кров је двосливан, његове линије прати трапезоидни фронт са профилисаним венцом. На главном олтару се налази слика анонимног аутора, која представља патрона цркве у молитви окруженог анђелима. У унутрашњости цркве истиче се зидна слика св. Тројице и дрвена позлаћена проповедаоница покривена балдахином (Документација Завода за заштиту споменика културе Сремска Митровица).

Римокатоличка црква Светог Павла у Бачу изграђена је 1780. године, а детаљно је обновљена 1838. године. Црква је изграђена у барокном стилу, као једнобродна грађевина са полукружном олтарском апсидом. Декорација фасаде је репрезентативна на западном прочељу, изнад којег се налази звоник. Главни портал и полукружни прозорски отвор су украшени пиластрима и волутним капителима. Троугласти тимпанон је у висини кровног венца. Унутрашњи простор је подељен на три травеја масовним полуступцима, које украшавају прислоњени пиластри са јонским капителима, а изнад наоса је подигнут хор. Црква је веома оштећена у пожару 1923. године, а обновљена је 1937. године (Регистар аутора сликарских и вајарских дела у друштвеном поседу и приватној својини на подручју Срема, Баната и Бачке, књига VII, Нови Сад, 1989).

Римокатоличка црква Светог Михаила у Новом Сланкамену изграђена је 1862. године. То је једнобродна грађевина са звоником на источној страни, апсидом на западу и сакристијом на јужној страни. Изнад улазног портала налази се прозор надвишен троугаоним тимпанонским пољем, а звоник се завршава кулом пирамидалног облика. На главном олтару цркве је слика Светог Михаила који убија сатану. Слика је урађена 1868. године, а њен аутор је Имре Нитзелети. На сводовима изнад олтара и наоса су зидне слике, које је насликао Марко Антонини 1899. године (Документација Завода за заштиту споменика културе Сремска Митровица)

Римокатоличка црква Уздизања часног крста у Руми изграђена је 1813. године у класицистичком стилу. То је једнобродна грађевина са олтарском апсидом, издуженим наосом, сакристијом и високим звоником на прочељу цркве (Драганић, 1939). Фасада је украшена паралелним профилисаним венцима и комбинацијом плитких пиластера. Изнад портал се налази пар ниша са скулптурама светитеља. У цркви се на главном олтару налази слика Уздизања Часног Крста, коју је 1828. године насликао Винценц Дојчер. Бочни олтари су украшени резбарењем, коју је 1844. године извео Едуард Владарш (Гавриловић, 1969).

Римокатоличка црква Свете Марије у Новим Бановцима изграђена је 1766. године. То је издужена триконхална грађевина са сакристијом на југозападној страни и двоспратим звоником на источној страни. Фасада цркве има вертикалну и хоризонталну поделу, која је постигнута са профилисаним венцима и пиластрима. У цркви се налази икона Богородице са Христом од аутора који није познат (Попис сликарских и вајарских дела у друштвеној и приватној својини на подручју Срема, књига III, Нови Сад 1977).

Римокатоличка црква Узнесења Богородице у Бајши је изграђена 1770. године. Изграђена је као једнобродна грађевина са полукружном апсидом и бочном сакристијом. Наглашеним пиластрима, луковима и сферним сводовима постигнута је разрушеност простора. На западном делу цркве је звоник са широким лучно завршеним прозорима. У унутрашњости цркве се налази кипови Богородице са Христом и Распеће, који су урађени у дрвету. На главном олтару је слика Вазнесења Богородице, која је дело Јожефа Смита из 1816. године. Проповедаоница и крстионица су урађене у стилу класицизма (Милановић – Јовић, 1988).

Културни значај и робусност

Културни значај сакралних објеката Хрвата у Војводини, која представљају културна добра од великог значаја, може да се вреднује кроз њихову естетску вредност, историјску вредност, едукативну вредност, друштвену вредност, научно – истраживачку вредност, њихову реткост на одређеном простору, као и њихову репрезентативност (Хацић, 2005). Естетска вредност ових сакралних објеката је веома висока због очуване архитектуре и уметничких дела. Историјска вредност је такође висока, јер се њихово постајање увек може повезати са неким историјским догађајима, првенствено за хрватско становништво у Војводини. Као таква, они нас упознају са историјом хрватског становништва и са њиховим религијским обичајима, а самим тим они имају веома велику едукативну вредност. Ове цркве су место окупљања Хрватског становништва, како у време богослужења, тако и у време значајних верских празника, па је њихова друштвена вредност веома висока. Ови сакрални објекти имају и значајну научно – истраживачку вредност, јер су предмет проучавања историчара, музеолога и археолога. Римокатоличке цркве Хрвата, које представљају културна добра од великог значаја су реткост на простору Војводине, а и Србије, јер их има само десет. Због реткости, али и великих естетских вредности, као и уметничких дела, која се у њима налазе, оне су веома репрезентативне.

Робусност сакралних објеката Хрвата у Војводини, која представљају културна добра од великог значаја, може да се вреднује кроз њихову осетљивост, стање репарације, постојања плана управљања, постојање регуларног мониторинга и одржавања, потенцијала за текуће инвестиције, негативан утицај великог броја посетилаца и могућност физичке модификације (Хацић, 2005). Осетљивост ових сакралних објеката је значајна, јер су углавном изграђени у XVIII и XIX веку, због чега се на свима спровела репарација. План управљања над њима се спроводи у оквиру надлежне Бискупије, која спроводи и регуларни мониторинг и одржавања, уз обавезну подршку локалне заједнице. Област инвестирања је у надлежности државе, јер су ове цркве културна добра од великог значаја. Могућност негативног утицаја великог броја посетилаца на физичко стање овог културног наслеђа постоји, као и могућност да модификација негативно утиче на њихово физичко стање.

Закључак

У време ратних догађања, која су почела 1992. године на простору Западног Балкана и на простору Војводине, извесни појединци су подметали пожаре или минирали римокатоличке цркве Хрвата. Таквих догађаја имамо и у непосредној прошлости, као када је у римокатоличкој цркви Света Ана у Нештину 2011. од стране једне особе подметнут пожар. Међутим, ако се сагледа став Републике Србије и АП Војводине, може се закључити да је он крајње одгово-

ран и да се значајна средства одвајају за репарацију и евентуалну реконструкцију римокатоличких цркви Хрвата у Војводини. Црква Свете Марије у Моровићу, црква Светог Тројства у Кукујевцима, црква Светог Петра у Инђији, црква Светог Михајла у Ердевику, Светог Ивана Непомука у Гибарцу, црква Светог Павла у Бачу, црква Светог Михаила у Новом Сланкамену, црква Уздицања часног крста у Руми, црква Свете Марије у Новим Бановцима и црква Узнесења Богородице у Бајши, добиле су статус културног добра од великог значаја. Наведене цркве нам сведоче о култури и историји Хрвата у Војводини, као и о њиховом друштвено и економском развоју.

Литература:

1. Gavrilović, Slavko (1969): *Ruma – Trgovište u Sremu 1718 – 1848*, Novi Sad.
2. Gaćeša, Nikola (1984): *Agrarna reforma i kolonizacija u Jugoslaviji 1945-1948*, Matica srpska, Novi Sad.
3. Dokumentacija Zavoda za zaštitu spomenika kulture Sremska Mitrovica.
4. Draganović, Krunoslav (1939): *Opći šematizam katoličke crkve u Jugoslaviji*, Sarajevo, st.93.
5. Kicošev, Saša, Njegovan, Drago (2013): *Razvoj etničke i verske strukture Vojvodine*, Prometej, Novi Sad, st.12 i 25.
6. Kocsis, Károly (1995): *Hungarian Minorities in the Carpathian Basin*, Matthias Corvinus publishing, Toronto-Buffalo.
7. Kuburić, Zorica (1999): *Vera i sloboda*, Verske zajednice u Jugoslaviji. JUNIR, Niš.
8. Kuburić, Zorica (2010): *Verske zajednice u Srbiji verska distance*, CEIR, Novi Sad.
9. Kuburić, Zorica (2010): *Etnička i verska distance u Srbiji. Religioznost u Srbiji*, Hrišćanski kulturni centar, Centra za evropske studije, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, st. 135, 141.
10. Milanović – Jović, Olivera (1988): *Umetnost u Bačkoj u XVIII i prvoj polovini XIX veka-arhitektura*, Novi Sad, st. 144.
11. Milić M.i dr. (1998): *Spomeničko nasleđe Srbije*, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Beograd.
12. Popis slikarskih i vajarskih dela u društvenoj i privatnoj svojini na području Srema, knjiga III, Novi Sad 1977, strana 54.
13. Registar autora slikarskih i vajarskih dela u društvenom posedu i privatnoj svojini na području Srema, Banata i Bačke, knjiga VII, Novi Sad , 1989.
14. Trebješanin, Žarko (2004): *Rečnik psihologije*, treće izdanje. Stubovi kulture, Beograd.
15. Hadžić, Olga (2005): *Kulturni turizam*, Prirodno-matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Novi Sad.
16. Štražmešterov, Sava. (2002): *Obnova hrama Svetog Mihajla u Erdeviku*, DANS 40, Novi Sad, st. 46-47.
17. DANS 40, Novi Sad, st. 46-47.

ROMAN CATHOLIC CHURCH CROATS IN VOJVODINAC

Summary: In the Autonomous Province of Vojvodina, according to the last census of 2011, there were 1 931 809 inhabitants, of which 2.43% are Croats. They are not in an environment not dominant, but in a number of municipalities are second in number, as in Beocin, Indjija, Ruma, Sremska Mitrovica, Subotica, and Sid. After the First World War, the number of all ethnic groups is on the rise, except the Hungarians and Romanians. The extreme increase in the number of Croats as a result of changes in the declaration of previous Bunjevci, respectively, their converting into Croats. In addition to ethnic distance, the best indicator of the acceptance of members of other ethnic groups and their religion's attitude toward their sacred objects, which are one of the most going to other elements of culture of a people, for religion, as a basis of each nation, has its particular material heritage as sacred objects. On the territory of Vojvodina there is a large number of Croatian Roman Catholic Church, and ten representing the cultural heritage of great importance, as evidenced by the socio - economic and cultural - historical development of Croats in Vojvodina.

Key words: Vojvodina, Croats, ethnic distance, the Roman Catholic Church